

## МИРИС ЛИПЕ НА БУЛЕВАРУ НАРОДНОГ ПОСЛАНИКА И УБИЦЕ

Слободан Тишма, *Асџал њиш риба фриш (2), Геније бас њишаре*, Футура  
публикације, Нови Сад 2024

Трећа по реду књига триологије *Асџал фиш риба њиш* Слободана Тишме није донела никаква разјашњења и никакве одговоре које смо тражили прочитавши прве две књиге, а опет остао је бледи утисак толико траженог смисла и, што је посебно важно, остао је утисак живота писаног великим словом. Одлучујемо се за „бледи смисао”, јер, како аутор пише у овим редовима, али и у претходним књигама, *Ragosī вечност* која јесте смисао само се наслућује на ободима града у сутон, али и када се с времена на време доживи, довољна је за утеху. Током потраге за композицијом, жанровским одређењем, нитима приповедања, догађајима и причом, изгубили смо се у прошлом, садашњем и будућем простору сањаног а никада недосањаног Новог Сада, помало фантазмагоричног места на којем се срећу стварни и фиктивни људи, утваре и легенде. Старе/нове метафоре прозе Слободана Тишме поново су ту, Мебијусова трака и Роршахова мрља. У овој конкретној књизи Роршахова мрља није експлицитно поменута (као у *Животићу њесника*), али је то свакако велика метафора Тишмине прозе, која до те мере изгледа другачије при сваком новом читању да је то готово несхватљиво. Уколико је ово и несхватљиво слабијем проучаваоцу књижевности, свакако је тешко описати познатом теоретском апаратуром, са чим су се сложили етаблирани књижевни критичари попут Татјане Росић и других. У (не)намерном напору да исприча причу аутор је стално губи, а с иронијом по којој је препознатљив он тврди да није кадар да исприча причу. Међутим, у том тражењу и залажењу у рукавце добијамо много малих прича, мини-есеја који се завршавају духовитим доскочицама или поетским сликама, а некада над мрежом наизглед безазленог текста остане да виси важно питање, које нас (како то аутор има обичај да каже) озбиљно секира. У појединим метапрозним секвенцама аутор, говорећи о прози Карла Увеа Кнаусгора, проговара и о својој прози:

Али композициони хаос, текстуална диспропорционалност. Међутим, текст вуче без обзира на те недостатке, има набој, без обзира што нема никаквог заплета, никакве неизвесности. Ипак и пропозиције су исте: и он очигледно полази без плана, тумара, прва реченица је важна, текст се постепено генерише, бори се за форму, тежи да се оваплоти.

Као главни ликови ове (ауто)фикције која то није могу се издвојити Александар Тишма и Данило Киш. Њихове књижевне ликове аутор

обликује на нимало ласкав начин, али не и на одвише искључив начин, он их представља набрајајући (не)стварне догађаје из њиховог живота и оставља шарене ликове са којима улазимо у полемику о књижевности. Колико је политички некоректно рећи да су Александар Тишма, али и Иво Андрић, били профитери патње и да је читав књижевни свет потоњег беспотребан? Међутим, нема слободе говора без политичке некоректности. Књижевност је за аутора пре свега политички чин, безобразлук и провокација. У прилог разматрању ауторовог схватања улоге књижевности, може се погледати још један цитат у којем се пореде велики Александар Тишма и Мирослав Мандић, углавном познат у круговима новосадске неоавангарде. Дакле, Тишмино дело

није могло да иде даље од психе и социјуса, од фројдовског либида, дакле, тешког песимизма, он се увек бавио људском егзистенцијом, тј. патњом. Мирославове књиге су пак посвећене радости и нади, зло је евентуално само неки руб хоризонта. Шта нам је потребније данас?

Заиста, шта нам је потребније данас? Историјски дискурс препун крви и незадовољене правде, набијен мноштвом ужасавајућих слика страдања, дискурс оптерећен страхом и кривицом који нас оставља посрамљене и збуњене у већ довољно ружном свету, или...? Тешко је дати одговор шта је на другој страни, али он би се могао потражити у књижевности Слободана Тишме. Музика, поезија, слављење тренутка, препознавање живота:

Суштина је, иза свих догађаја у универзуму, открити музику, наслутити склад у пометњи и тако стећи поверење, приближити се и прихватити оно најстрашније, припитомити сам ужас. То је Малерова музика.

То је све. Где смо живели, у каквом крајолику... на планети на којој цвета цвеће, на Земљи која је била звезда, или ће то бити једном.

Поред метапрозних сегмената, портрета различитих књижевника, уметника локалне неоавангардне сцене али и светске књижевности, у књизи су заступљени и фрагменти породичног романа са ликом оца као централном фигуром. Оно што је и иначе карактеристично за Тишмину прозу појављује се и овде, а то је коментар и евоцирање ранијих дела. Мотив оца који „умножен у три примерка” пеца појављује се и овде у приповеци „Појачало и гитара”, а приповетка „Утеха косе” је овде на неки начин дописана и представљена у новом метапрозном светлу, док у *Урвидеку* ипак носи одређену мистику приповедања. Најзад, и сам наслов *Геније бас тийаре* евоцира лик пријатеља који јунаку доноси гитару, такође из приповетке „Појачало и гитара”. Симптоматично је то што се отац из *Урвидека* овде наставља. У „Појачалу и гитари” отац све време покушава нешто да каже јунаку, али се то не дешава, те он напослетку

умире. Овде се наставља неразјашњена ситуација са оцем, те не сазнајемо до краја очев однос са станодавком Јеврејком која је одведена за време рације. Страшни, мистификовани отац иде у прилог јунаку слабог маскулинитета, Хиполиту, концептуалном уметнику који се не сналази у грабежу, да би када одрасте одлучно одбио да буде на страни оних који су овде описани као „пуначкији младићи у црним циповима који јуришају на банкомате”. Дакле, оно што отац у *Урвидеку* није рекао овде се наставља као несазнатиљиво, а сам аутор се клони породичног романа, можда бојећи се утваре оца (овде се појављује „утвара Бога”). Понављање ликова и мотива, варирање и дописивање у нијансама и из различитих ракурса, иде у прилог идеји целине за којом наш аутор (мада нас он демантује) трага. Прецизније, *иискарајући*, он генерише некакву форму, међутим, како каже: „Али ако се појави идеја целине, тешко да ћу јој одолети.” На плану језика видимо различите експерименте, прошли догађаји су представљени будућим временом, јунак проговара и из женског рода, он има много имена и стално их мења, имена стварних личности су дата анаграмски и у шифрама, а све то најављује и мото књиге, „покушај релативизације наратије и идентитета”. Управо све наведено сведочи иронизовању историјског романа који покушава да оживи једно прошло време стварајући што упечатљивије ликове – носиоце идеја и сагледавајући стварне догађаје из различитих углова. Аутор *Генија бас њишаре* оваквим поступцима показује да је мимезис давно превазиђен и одбачен као ауторитаран. Чија је то стварност? Владимир Тасић, коментаришући Хердерову тврдњу да фикције обликују ум, пише у књизи *Мајематика и корени њосимодерној мишљења* следеће:

Хердер је веровао да је пожељно, у ствари неопходно, увек се исказивати, користити моћ имагинације што је могуће више, и на тај начин ослободити стваралачке способности људског ума чак и ако то ослобађање на концу доведе у питање појам објективне истине. Слобода је на првом месту, посебно слобода да се ствара истина.

Велики ауторитатни хуманисти, како поједине писце назива аутор, свакако су осећали слободу или позив да стварају истину. И многе истине њихове књижевности постале су део националног мита. С друге стране, у овој књизи имамо посла с аутором који то избегава по сваку цену, па и по цену изгубљене приче. Он ће тврдити да пише са позиције слабог субјекта, мада су и позиционирање и односи снага, и положај уметника, али и сваки други „означитељ” овде под бичем ироније. Тако ће, размишљајући о једном свом сну, написати: „Како схватити овај сан? На ступњу субјекта или на ступњу објекта?” Као иронију можемо схватити и овај коментар приповедача: „И заправо Срби имају проблем са ’увреженим субјектом’, са старим краљем, деда Титурелом, као фрустрираним

увређеним Србином који стално намеће патњу и бол зарад очувања етно-са.” Међутим, тешко да не осећамо и истину у томе. Иронија је у ознава-чавању, разврставању и категорисању у слабе субјекте, јаке субјекте, увре-ђене субјекте, али онда и у Србе, Хрвате, мушкарце, жене, историјски роман, породични роман и тако даље. Зато приповедач тврди да не пише ни дневник, ни стварносну прозу, ни non fiction прозу, ни поменуте рома-не. Он је свестан да је на Мебијусовој траци, која је с једне стране чист детерминизам, „она је тамница из које је немогуће изаћи”, али истовре-мено је и нешто непојмљиво. Стичемо утисак да јунак ипак ужива у том непојмљивом, више него што се приклања детерминизму и тамници. Из патње и крви историјског дискурса он се уздиже ка непојмљивим, наслу-ћеним феноменима, ка животу пуном радости, ка књижевности која такав живот слави и која бележи лепоту. Док се шета Булеваром народ-ног посланика и убице (Булеваром Јаше Томића), примећује:

ПРЕДИВАН КАСНОМАЈСКИ дан извукао ме је на Булевар народног посланика и убице. Пролазио сам поред клупе, на којој је седела дебела Ромкиња и буљила у свој смартфон. Помислио сам да је то Свирка која се игра са мном. Када сам је прошао, видео сам да се иза ње шћућурио клинац, вероватно њен син, који је такође прчкао по свом смартфону. Огромна маса сала и меса га је сакрила, тј. штитила. Обоје су били у сасвим другом свету, несвесни да се купају у мору мириса липа које су овог пролећа по-раниле са цветањем.

Књижевност Слободана Тишме је мирис липе на Булевару народног посланика и убице. То је књижевност која нам говори да би требало за-мислити другачији свет, као што смо Сизифа могли замислити срећним.

*Мср Јелена З. ЗЕЛЕНОВИЋ*  
Универзитет у Новом Саду  
Филозофски факултет  
Докторске студије  
jelenazekazelenovic@gmail.com